

Betänkandet SOU 2020:21 Sveriges museum om Förintelsen

Ert dnr KU2020/01036/KL

Sammanfattning

Paideia anser det vara positivt att Sverige nu tagit ytterligare ett steg för högkomsten av Förintelsen. Det är viktigt att det i Sverige finns en institution som organiserar, samlar in och förvaltar de överlevandes berättelser, samtidigt som man utbildar om vad som hände under Förintelsen.

Flera museer har under åren samlat in både berättelser och föremål från överlevande. Här vill vi särskilt nämna Nordiska museet, Historiska museet och Judiska museet. Även Forum för Levande Historia samlar in vittnesmål.

Det har också under 2019 och 2020 producerats flera utställningar med vittnesmål från överlevande; Witnesses, Speaking Memories samt Jag kom ensam.

Dessutom har många överlevande under åren skrivit böcker om sina erfarenheter.

Paideia har efter genomläsning av betänkandet funnit anledning att ifrågasätta behovet av ett helt nytt museum om Förintelsen. Det finns flera skäl till detta; Sverige var varken ockuperat av Nazistyskland eller involverad i de direkta strider mot Tyskland, men var indirekt involverad i Förintelsen genom samarbetet med Nazityskland. Den koppling som mer direkt finns till Förintelsen är till de överlevande som kom till Sverige, och deras berättelser om vad de upplevt.

Frågan är om man skall bygga ett museum kring de överlevandes berättelser när också andra aspekter vore av intresse; exempelvis förövarperspektivet, medlöpare, åskådare m fl. Och kopplingen till Sverige även i det sammanhanget är mycket vag.

Det som vore relevant om man inrättar ett museum, eller ge befintliga institutioner utökad uppdrag, är att särskilt fokusera på Sveriges roll före, under och efter andra världskriget. Frågan är då om det är ett Förintelsemuseum eller ett museum om Sverige och andra världskriget.

Det finns flera obesvarade frågor i betänkandet om målgrupper och definitioner som behöver tas ställning till innan beslut fattas om behov av ett nytt museum och i så fall formen och innehållet för det tänkta museet.

2 Bakgrund om Sveriges insatser för hågkomst av Förintelsen

Kapitel 2.2 Tidigare insatser för att bevara minnet av Förintelsen.

När dåvarande statsminister Göran Persson i slutet av 1990-talet förstod att svenska skolbarn saknar betydande historiekunskaper, inte minst om Förintelsen inleddes det arbete som resulterade i en mängd olika initiativ, såsom Om detta må ni berätta, Forum för Levande Historia, IHRA, Stockholmskonferenser och en nationell minnesdag över Förintelsen.

Samtliga dessa initiativ hade stort fokus på kunskapsförmedling.

Vid genomläsning noterar vi att ett av initiativen helt saknas i betänkandet, nämligen det akademiska institutet **Paideia - the European Institute of Jewish Studies in Sweden**.

Syftet med tillblivelsen av Paideia var att återskapa och vitalisera judiskt liv runt om i Europa, att medverka i återuppbyggandet av den europeisk-judiska kulturen, något som höll på att helt gå förlorat under Förintelsen. Fokus skulle ligga på judisk utbildning och kultur.

Paideia har hittills utexaminerat drygt 750 judiska och icke-judiska studenter från 46 olika länder, alla medvetna om att studierna skall bidra till återskapandet av judiskt liv i Europa. Dessa alumnis är idag verksamma inom universitetsvärlden, olika museer, inom kultur och utbildning på olika nivåer samt inom judiska församlingar i olika funktioner.

Paideia har också årliga konferenser och ett av initiativen var Speaking Memories där Paideias studenter tillsammans med överlevande skulle mötas och utbyta kunskap och erfarenheter. Denna verksamhet har därefter fortsatt i samarbete med Judisk Kultur och Historiska Museet.

5 Museets inriktning och uppdrag

Vid en tillbakablick av de insatser som initierades av tidigare statsminister Göran Persson är stort fokus på utbildningsinsatser för olika målgrupper.

Vi saknar en tydlig beskrivning av målgrupper, vilket torde vara av största betydelse inför tillkomsten av ett nytt museum. Ett museum i dess traditionella bemärkelse är inget som attraherar dagens unga, som är vana att tillgodogöra sig kunskap och information via interaktiva medier. Vi är väl medvetna om att kunskap behöver grundas i forskning och här kommer naturligtvis ansatsen in om forskning, såväl i Sverige som samarbete med forskningsvärlden, liksom att samla och tillgängliggöra berättelser och föremål.

Forum för Levande Historia (FLH) var ett av Göran Perssons initiativ som syftade till att med utgångspunkt i Förintelsen höja kunskapsnivån och därmed säkerställa att historien inte skulle upprepa sig.

Fokus på betydelsen av utbildning och pedagogisk ansats stärks av världsledande experter på Förintelsen, bland andra Professor Yehuda Bauer vid Yad Vashem, och Professor Michael Berenbaum vid Holocaust Museum i Washington.

Vi vill här betona Professor Michael Berenbaums fyra frågor som måste besvaras för att skapa ett framgångsrikt museum: VAD, VAR, HUR, VEM

Vad?

Enligt professor Berenbaum måste Sverige ge sin svenska historia. Men vad är den svenska berättelsen? När börjar den och när slutar den? Skall den börja vid inrättandet av det statliga institutet för rasbiologi i Uppsala 1922 och avslutas med Anders Högström, den förre svenske nynazisten som stal skylten från Auschwitz 2009?

Weimarrepubliken och hotet mot demokratin, att det kan hända igen?

Finns många vad att besvara.

Var?

Betänkandet tar inte ställning till placering av museet, men om det skall inrättas en fristående byggnad är placering av stor betydelse. Det bör finnas en relevans och koppling till den svenska erfarenheten.

Hur?

Även om det i betänkandet framgår att utbildning är viktig, utvecklas inte detta. Här framgår inte frågor rörande metoder. Dessutom ligger hela fokus på de överlevandes berättelser, men det är lika viktigt att även förövare, institutioner, offer, åskådare, medlöpare, andra som bidrog till att möjliggöra Förintelsen finns med - inte minst ur ett svenskt perspektiv. Hur kommer museet att belysa helheten och dess delar?

Hur kommer museet att undervisa om Antisemitism? Var börjar man, kommer det finnas plats för att beskriva stereotyper och fördomar som går tillbaka till medeltiden? Detta är viktigt för att förstå de stereotyper och den antisemitism som finns idag.

Vem?

Det framgår inte tydligt vem som är målgrupp/målgrupper och hur det är tänkt att ett kommande Förintelsemuseum skall göras så relevant att det verkligen bidrar till ökade insikter och kunskap.

Idag är ca 25 % av svenskarna antingen inte födda i Sverige eller har icke-svenskfödda föräldrar, vilket gör det angeläget att museet tar hänsyn till den demografiska variationen i befolkningen.

7 Samlingar, samverkan och forskning

Ytterligare insamling av berättelser från överlevande och annat material

Vi vill fästa uppmärksamheten på att utöver Speaking memories och podden Överlevarna visade Kulturhuset under 2018 Mikael Janssons 'Witnesses' med foton och filmade intervjuer med 93 överlevande, flera av dem hade aldrig tidigare framträtt.

Under 2020 har Forum för Levande Historia visat utställningen 'Jag kom ensam', om de judiska barn som kom till Sverige med barntransport 1938 och 1939.

Avseende olika i Sverige befintliga arkiv vill vi nämna att det kan finnas material hos Marcus Storch, son till Gilel Storch som var aktiv och förhandlade med tyskarna under kriget för att rädda judar.

Samarbeten

Utöver Paideia - the European Institute of Jewish Studies in Sweden noterar vi att den första och enda judiska folkhögskolan i Sverige - Paideia folkhögskola inte finns omnämnd i betänkandet, inte heller Teskedsorden som arbetar för och med mänskliga rättigheter och olika utbildningsinsatser.

Paideia - The European Institute of Jewish Studies, har ett mycket nära samarbete internationellt med några av de institutioner som nämns i betänkandet, bl a Yad Vashem i Israel och Polin museet i Warszawa (där flera av de ansvariga och ledande personerna har genomgått utbildning hos Paideia).

Följande i sammanhanget viktiga internationella institutioner och verksamheter saknas i betänkandet:

Terezin Ghetto Museum and Memorial i Tjeckien och Beit Terezin i Israel. Båda dessa har viktiga samlingar kopplade till gettot i Terezin, varifrån de Vita bussarna i samarbete med Svenska Röda Korset räddade 423 danska judar.

Centropa - ett Judiskt historiskt institut som ägnar sin verksamhet åt att bevara judiska familjers berättelser och foton, genom att presentera dem i filmformat, genom böcker och utställningar. Det finns ett omfattande pedagogiskt utbildningsmaterial om dessa drygt 1200 vittnesmål från Central- och Östeuropa samt från Balkan.

Paideias slutsatser

Paideia ställer sig frågande till om det verkligen är relevant att Sverige inrättar ett Förintelsemuseum. Enligt betänkandet är det mer fråga om ett museum med utgångspunkt i muntlig historia, d.v.s. utifrån de överlevandes berättelser, än ett renodlat Förintelsemuseum. Och eftersom Sverige inte var delaktig i Förintelsen är det svårt att se på vilket sätt denna kan göras relevant i en svensk kontext.

Det vore mer relevant att inrätta ett museum om andra världskriget och Sveriges roll innan, under och efter kriget, där de överlevandes berättelser och föremål blir en del av museet.

Så frågorna Vad, Var, Hur och Vem behöver besvaras.

Vi menar att det behövs en bredare ansats än arkiv och forskningsinriktning, vilket är fokus i betänkandet. Det behöver tydliggöras hur museet kan bli relevant för vår tid och långt framöver. Det är viktigt att perspektivet är långsiktigt, och att syftet är att förmedla kunskap för att på så sätt motverka antisemitism som andra former av hat och missaktning mot minoriteter.

Det vore ekonomiskt försvarbart att ge någon eller några av befintliga institutioner uppdraget för att på så sätt ta tillvara befintlig kompetens och erfarenhet liksom de samarbeteten som redan finns inom Sverige och internationellt. (Exempelvis Forum för Levande Historia, Historiska eller Judiska Museet samt inrätta 'Department of Holocaust studies' vid något av våra lärosäten).

Den pågående coronapandemin har lett till en stor ökning av arbetslöshet och företag i konkurs och en kraftig ökning av statens utgifter. Den ekonomiska ovissheten om framtiden är stor.

Att i det perspektivet investera i såväl en byggnad som årligen minst 63 miljoner för att driva ett Förintelsemuseum riskerar att ta fokus från innehåll och intention, till förmån för ilska och i värsta fall hot och skadegörelse. De som kommer drabbas av detta är i första hand judar och romer, men även andra minoriteter som var utsatta för Hitlers folkmord.

Vi menar att det under nuvarande omständigheter inte är rätt prioritering att skapa ett Förintelsemuseum av såväl ekonomiska skäl som de ovan genomgångna frågeställningarna.

Stockholm den 11 augusti, 2020

Gabriel Urwitz
Ordförande
Stiftelsen Paideia

Lena Posner-Körösi
Ordförande
Paideia Folkhögskola